6. Borer H. V +ing: It walks like an adjective, it talks like an adjective / H. Borer // Linguistic Inquiry 2. – 1990. – P. 95–103.

7. Fabb N. Compounding / N. Fabb [Електронний ресурс] / N. Fabb. – Режим доступу: http://www.ai.mit.edu/projects/dm/bp/fabb-compounds.pdf

8. Webster's Sports Dictionary. – Springfield, Massachusetts, USA: Merriam-Webster Inc., 1976. – 503 p.

Дмитрошкин Д. Э. Окказиональные прилагательные с суффиксами -ing и -ed в американском спортивном дискурсе

Аннотация

В статье рассмотрены окказиональные сложные прилагательные в американском спортивном дискурсе. Автор обращает внимание на сложные лексические единицы с суффиксами -ing и -ed. Выделено основные группы окказиональных прилагательных спортивного дискурса согласно характеру их компонентов. Проанализировано семантические процессы образования сложных прилагательных данного типа. Выделено наиболее продуктивные модели окказиональных прилагательных в языке спорта.

***Ключевые слова**: окказиональное прилагательное, продуктивные модели, полилексемные единицы, спортивный дискурс.*

Dmytroshkin D. E. Occasional Adjectives with Suffixes -ing and -ed in American Sports Discourse

Summary

The article deals with occasional compound adjectives in American sports discourse. The author highlights compound lexical units containing suffixes -ing and -ed. Basic groups of occasional adjectives of American sports discourse based on the character of their components have been pointed out. The semantic processes of the formation of lexical units of this type have been analyzed. The most productive models occasional compound adjectives in the language of sports have been pointed out.

While using occasional compound, the author considers two opposite tendencies – redundancy i.e. the intention of the addresser to describe the action or phenomenon as detailed as possible, and economy – to reach this goal with minimum language means used in order not to make communicational field redundant with information which makes it more complicated for the addressee to understand it.

Numerous examples show the productivity of a(adv) + PI and n + PI models which are not registered in dictionaries and appear spontaneously in everyday communication. N + Pi models may be defined as compound adjectives and not pure participles as participles are built on verbs and there no compound verbs for these compound lexemes in English. These constructions may also be defined as compound words as they are marked as units.

Occasional compound units with suffix -ed may be grouped into units with verb root as the second component; and units with a noun as the second component. They should be considered as free and semi-bound lexical units; compounds and derived compounds.

***Key words:** occasional adjective, productive models, poly-lexeme units, sports discourse.*

УДК 811.161.2′42

Дуденко О. В., Молодичук О. А.,
кандидати філологічних наук, доценти
кафедри української мови та методики її навчання
Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини
E-mail: nusik2009@meta.ua

КОЛЬОРАТИВИ У ХУДОЖНЬОМУ ДИСКУРСІ ІРЕН РОЗДОБУДЬКО

У статті проаналізовано кількісний і якісний склад лексико-семантичного поля кольору у художньому дискурсі Ірен Роздобудько (на прикладі романів «Якби» (2012) та «ЛСД. Ліцей слухняних дружин» (2013)). Відзначено, що найпродуктивнішою, як і традиційно, є палітра червоного – білого – чорного. Найменш уживаною є сіро-зелена гама. Засвідчено органічне поєднання традиційного й новаторського у використанні кольоративів у художньому мовленні письменниці.

***Ключові слова**: кольоративи, кольоропозначення, колористична лексика, художній дискурс, Ірен Роздобудько.*

У кожного письменника є власна творча лабораторія – саме там народжується його оригінальність як творця. Ця оригінальність – у неповторності сюжетів, особливому використанні мовних засобів, синтаксичних конструкцій. Навіть підбір кольорової палітри для художніх полотен теж не випадковий – детермінований власними художніми уподобаннями, творчими традиціями або ж символікою тексту. Колористична лексика, що є фрагментом індивідуально-авторської картини світу, віддзеркалює сприйняття автором світу в кольорі на певному етапі його творчості. Таким чином, контекстуальні кольоративи розкривають перед дослідниками особливості індивідуально-авторської картини світу письменника, його інтенції і настанови.

Вивченням колористичної лексики займалися як вітчизняні, так і зарубіжні мовознавці: в аспекті з'ясування лексико-семантичних особливостей кольоропозначень (Ю. Апресян, Н. Бахіліна, Т. Михайлова, С. Муляр, О. Рахіліна та ін.); у психологічному аспекті (Р. Фрумкіна); етнолінгвістичному та національно-культурному (А. Вежбицька, Дж. Джумаєва, Г. Яворська та ін.); у напрямку вивчення особливостей їхнього семантико-стилістичного функціонування (С. Григорук, Г. Губарева, О. Калашник та ін.); дослідження поетики колірних символів (С. Єрмоленко, О. Скрипник, О. Шеховцова та ін.).

Кольороназви цікавлять мовознавців у галузі порівняльного мовознавства (О. Коваль-Костинська, Н. Пелєвіна); психолінгвістики (С. Григорук, Т. Ковальова, Л. Лисиченко); із погляду їх походження та функціонування в давніх і сучасних мовах (О. Веселовський, О. Дзівак, В. Мур'янов, О. Панченко, О. Потебня), розглядаються словотворчі особливості колірних лексем (Р. Алімпієва, О. Вербицька, Л. Грибова, О. Дзівак, Ж. Соколовська) тощо.

Спостереження над функціонуванням кольоративів у різних письменників є досить плідними, оскільки дають цінні результати для глибокого пізнання особливостей семантики кольоративів як у мові в цілому, так і в індивідуальному стилі кожного [21, с. 5].

Творчість Ірен Роздобудько приваблює дослідників. Письменниця – автор близько 30 романів, детективів, психологічних трилерів, мандрівних оповідок, уже понад 15 років на книжковому ринку України. Відзначена як лауреат (2000, 2001) та переможець (2005) літературних конкурсів «Коронація слова», у 2012 р. отримала відзнаку «Золотий письменник України» [3].

Ірен Роздобудько любить малювати, хоча цього і не вчилася спеціально. Її картини, виконані тушшю, стали ілюстраціями до книг Лариси Масенко, Елеонори Соловей, Леся Танюка. «Малює» вона і у своїх творах, хоча цілісного дослідження, присвяченого кольоропису Ірен Роздобудько у художніх текстах, поки що немає. Саме цим і визначається актуальність обраної теми.

Метою пропонованої ро́звідки є з'ясування особливостей барвокористування як складника ідіостилю Ірен Роздобудько на основі семантико-стилістичного аналізу відповідних лексем. Досягненню поставленої мети слугували такі завдання: окреслити лексико-семантичне поле кольоративів у мовній картині світу Ірен Роздобудько, визначити його склад і структуру; схарактеризувати особливості взаємодії традиційного та індивідуально-авторського у вживанні кольоративів; визначити місце і роль кольороназв у формуванні індивідуальної мовної картини світу Ірен Роздобудько.

Матеріалом дослідження стали тексти письменниці (електронний ресурс) – роман «Якби» (2012) та «ЛСД. Ліцей слухняних дружин» (2013).

При дослідженні функціонування кольороназв у художньому мовленні Ірен Роздобудько було враховано не лише лексеми – домінанти кольору (*чорний, білий* тощо), а й усі їхні деривати, семантично близькі до них найменування, а також слова-композити (напр.: *пурпур, блакить, сивина, синь, зеленіють, фіолетово-чорний, сліпучо-білий, бузково-рожевий* тощо). Усього до аналізу залучено 425 контекстів, у яких засвідчені кольороназви.

Встановлено, що в українській мові кольороназви утворюють лексико-семантичне поле, якісно і кількісно розвинене, до якого входять назви основних кольорів та їх відтінків, що вказують на різні ступені вияву колірної ознаки, на інтенсивність колірного тону, змішування кольорів та ін. Ядро цієї

системи лексем становлять сім (О. Дзівак, [2]) основних назв, які позначають колір без відтінків *(червоний, жовтий, зелений, сірий, синій, білий, чорний).* Периферію складають майже всі колірні лексеми, які існують у мові й об'єднуються навколо основних назв.

У художньому дискурсі Ірен Роздобудько кольоративи утворюють велике лексико-семантичне поле з розвиненою семантичною системою зв'язків усередині. У ньому виділяємо сім мікрополів: назви червоного, білого, чорного, синього, жовтого, сірого, зеленого кольорів.

Найбільш продуктивними кольорами в художньому дискурсі письменниці постають *червоний – білий – чорний* : із 425 кольоративів, зафіксованих в аналізованих творах, найбільше лексико-семантичне мікрополе утворює червоний (100 уживань), трохи менші – білий (80) і чорний (78 уживань). У романі «Якби» ці кольори розташувалися за частотністю у такому порядку: червоний (40) – білий (35) – чорний (34). У романі «ЛСД. Ліцей слухняних дружин» послідовність така ж: червоний (60) – білий (45) – чорний (45).

Щодо інших кольорів, то картина вимальовується така: сумарно на драбині частотності кольори розмістилися у такому порядку: синій (47) – жовтий (46) – сірий (41) – зелений (38). Проте в кожному окремому творі вони варіюють. У романі «Якби» частотність кольоропозначень у порядку спадання така: синій (32) – сірий (26) – жовтий (22) – зелений (18). У романі «ЛСД. Ліцей слухняних дружин» кольородомінанти інші: жовтий (24) зелений (20) – синій (15) – сірий (15).

Письменниця щедро барвописує, використовуючи тони, півтони, соковиті метафори. Особливо насиченої тональності виписуються митцем картини природи. Наведемо приклади таких контекстів: *Марнувала час, споглядаючи, як* ***тьмяніє*** *небо, як на ньому продзьобуються зірки – самотні на самотньому* ***чорному*** *полотні, ніби якийсь маляр безтямно бризкає на* ***чорне*** *полотно* ***жовтою*** *фарбою* (ЛСД); *Перед очима розстелилися* ***зелені*** *луки зі* ***сріблястою*** *стрічкою ріки, в якій зблискували перші зірочки, а внизу, прямо під нашими ногами, грала музика і так само виблискував* ***позолотою вогонь*** *тисячі електричних свічок* (ЛСД); *Або зблисне* ***золотими апельсиновими шкірками*** *море – таке, про яке пишуть у книжках, – безкрає, неосяжне, як і небо, пришите до горизонту такою ж* ***золотою*** *блискавкою* (ЛСД); ***Сіре*** *полотно неба поволі почало* ***рожевіти****, ніби його краї вмочили в* ***полумисок з кров'ю*** (Якби).

Кольороназви у творах Ірен Роздобудько виконують не лише орнаментальну, а й характеристичну функцію, наприклад: *Ми,* ***схожі на пінгвінів у своїх фраках*** *та білих манишках, чемно увійшли до прохолодного приміщення* (ЛСД); *На вустах* ***яскраво-червона*** *помада, довгі широкі «стріли» на повіках а-ля Нефертіті. Зачіска «атомний гриб»* (Якби).

Особливо вдаються Ірен Роздобудько метафори з використанням кольоративів, напр.: *... літо впало на місто зненацька у вигляді* ***вогненного*** *простирадла, і від першого ж дня почало випалювати все живе під собою* (Якби).

Аби охарактеризувати кольоровий світ письменниці, проаналізуємо кожне з семи мікрополів кольору детальніше.

Залишається безсумнівним факт, що в період 2012 – 2013 рр. улюбленим для письменниці був **червоний** колір. Його лексико-семантичне поле охоплює найбільшу кількість номінацій. Це не лише ядерна лексема *червоний* та її дієслівний дериват (*почервоніти*), а й кольоропозначення, що передають відтінки червоного різної яскравості та інтенсивності, імпліцитні найменування кольору, а саме: *рожевий, бузковий, бузково-рожевий, малиновий, вогняний, вогненний, кривавий, пурпуровий, червоно-чорний, червоно-золотий, яскраво-червоний, палаючий, підрум'янений, розпашілий,* а також дієслова та фразеологізми із семою червоного – *палати, зашарітися, спалахнути вогнем, згоріти від сорому*.

Червоний та його відтінки позначають найрізноманітніші денотати – колір сонця, предметів, вогню, волосся, плодів, продуктів, одягу людини, обличчя, шкіри тощо. Та, напевно, найчастіше ця барва передає глибокий світ людських емоцій, наприклад, хвилювання: *Мої щоки стали* ***червонішими*** *за стиглі помідори (*Якби); *Ми* ***зашарілися****, щоки деяких… так і* ***спалахнули вогнем*** (ЛСД); збудження: *Крізь сльози вона бачить* ***червоне*** *батькове обличчя* (Якби); сором: *Сподіваюсь,*

ти не ***згориш від сорому****, хоча мої щоки ще* ***палають****, щойно згадую цей день і цю ніч* (ЛСД); переляк, страх: *Він помітив, як вона здригнулась, а щоки вкрилися нервовими* ***червоними*** *плямами. – Не* ***шарійтесь****, Ганно …* (ЛСД).

Колір обличчя і вигляд очей сигналізують про різні стани людини, наприклад, перегрів у спеку: *… говорив молодик з* ***розпашілим червоним*** *обличчям, що сидів навпроти* (Якби); перенапругу: *Вона не одразу зрозуміла, звідки її гукають, озирнулась* ***розпашіла****, з шаленими після стрибка очима, з ореолом скуйовдженого волосся довкола* ***червоних*** *від напруги щік* (Якби); після плачу: *Повертаюсь і бачу, що у неї* ***червоні*** *очі і розпухлий ніс* (ЛСД); безсоння: *На ранок очі у мене були* ***червоні*** *і сльозилися. Мені навіть здалося, що* ***кривавими*** *сльозами* (ЛСД).

Оскільки у романі «Якби» головна героїня повертається у своє минуле (аби виправити власне заїкання, почавши із першопричини), то все, що вона бачить там – квартиру, предмети інтер'єру, побуту, двір будинку, – стає значущим до дрібниць, тому без орнаменталізації кольором автору не обійтися: *Хотіла одного: відкривши очі, побачити перед собою старий двір у* ***бузково-рожевих*** *сутінках* (Якби); *Дерматинова оббивка жахливого* ***малинового*** *кольору …* (Якби); ***Червона*** *дерев'яна підлога рипіла під моїми ступнями* (Якби).

У романі «ЛСД» порядки, устрій, інтер'єр ліцею, що став назвою твору, теж особливо важливі, тому письменниця детально описує все, що цього стосується, аби створити максимально чітке уявлення про ліцей у читача. Так, дізнаємося, що існують кольорові картки, якими караються ліцеїстки за різні порушення: *… за кожен некоректний вчинок, помилку чи слово ми, учениці, протягом навчального року отримуємо від пані Директорки кольорові картки. За словесні помилки –* ***червоні*** *…* (ЛСД).

В інтер'єрі ліцею багато червоних (або відтінкових) елементів: килимові доріжки: *… спускаємось тихо і чемно широкими, встеленими* ***червоним*** *килимом сходами*; *… Ми, мов стадо баранів, збилися докупи і лишилися стояти перед нею на* ***червоному*** *килимі*; меблі: *У ньому* (відеосалоні) *затишна атмосфера, високі шкіряні крісла з м'якою* ***рожевою*** *оббивкою*; навіть транспорт: *… шкільний автобус* ***рожевого*** *кольору під'їхав до порога філармонії о четвертій*; документація: *Вона закрила стулки теки, обтягнутої* ***червоною*** *шкірою.*

Традиційно аналізований колір позначає вогонь, кров, барву західного сонця. Наприклад: *Ти що, мала? Що таке? – здивувалась тітонька Ніна, обличчя якої майоріло* ***червоними*** *загравами палаючого смолоскипа…* (Якби); *Вперше вона бачить кров так близько. Вона така* ***дивно-яскрава, мов калиновий сік*** (Якби); *Простирадла, фанатично вибілені тітонькою Ніною, повільно дихали на мотузках, вбираючи своєю білизною* ***рожево-золоту*** *воду призахідного сонця* (Якби).

Червоний постає і як конституент фразеологічних виразів: *І я на позір викладала на свою нічну тумбочку який-небудь детективчик, котрий діяв на нього, мов* ***червона ганчірка на бика*** (Якби). Серед фразеологізмів вирізняються одиниці з компонентом-відтінком – *рожевий сон,* що несе сему «щасливий, заповітний»: *одразу забулася у щасливому* ***рожевому*** *сні* (ЛСД); ***рожеві*** *окуляри,* що позначає зайву ідеалізацію довкілля: *… зняти з себе ті* ***рожеві*** *окуляри, брехливі* ***рожеві*** *окуляри, які досі були на моєму дорослому носі* (Якби).

З усієї палітри кольорів саме червоний Ірен Роздобудько супроводить широкою гамою відтінків. Найуживаніші – бузковий і рожевий, у які забарвлено обкладинки улюблених книжок, предмети одягу, напр.: *Обожнюю ці* ***рожеві, бузкові****, небесно-блакитні покетбуки з прегарними дамами і джентльменами на обкладинках …* (ЛСД).

Таким чином, можна підсумувати, що лексико-семантичне мікрополе назв червоного в аналізованих романах І. Роздобудько найширше; авторка послуговується здебільшого традиційним уживанням кольору, що суголосне із загальнолюдським і національним.

У текстах Ірен Роздобудько багато речей є носіями **білого** кольору у прямому значенні: це предмети одягу, побуту, інтер'єру, будинки тощо.

Найвагомішу частину кольоропозначень із семою білого становлять предмети гардеробу, як чоловічого, так і жіночого: *Вранці вона надягла* ***білі*** *гольфи і* ***білий*** *фартушок* (Якби); *Він зареготав*

так, що пролив шампанське на свої ***білі*** *штани* (ЛСД); *... його нахабний вираз геть не в'язався із вишуканим фраком і* ***білим*** *нагруддям* (ЛСД).

Якщо в першому романі номінанти білого, що стосуються предметного оточення, обмежуються випраним білим одягом, який авторка метафорично зображує: ***Білі*** *лабіринти простирадл…* (Якби); *Полотно … округлювало всі гострі кути подвір'я, накриваючи його* ***білими*** *пухнастими капелюхами* (Якби); *Простирадла, фанатично* ***вибілені*** *тітонькою Ніною, повільно дихали на мотузках* (Якби), то у другому романі названий кольоратив супроводжує розкішний інтер'єр та мрії ліцеїсток про таке ж життя, наприклад: *Щаслива Тур, яку забрали до шлюбу першою. І не на авто, а у справжньому «ландо», запряженому четвіркою* ***білих*** *коней…* (ЛСД); *Глю … зачиняє двері розкішної* ***білої*** *спальні* (ЛСД); *… широкі хвилі океану, пальми,* ***білий*** *пісок і охайні вілли в запашних тропічних джунглях* (ЛСД).

Кольоративи аналізованого мікрополя стають засобами характеристики зовнішності людини. Так, головна героїня роману «Якби» постає перед читачами у досить сучасному вигляді, де основний акцент робиться саме на її волоссі – ***вибіленому до голубизни волоссі*** *з жахливими* ***червоними*** *пасмами.* При цьому за деталями зовнішньої характеристики персонажів вгадується їхній внутрішній стан, їхнє єство. Свою маму героїня роману побачила «в минулому» такою: *Тонкі* ***білі*** *руки жінки, котрими вона обіймала себе за талію, сходились на спині, підкреслюючи її гнучкість і якусь повітряну тендітність* (Якби). Свого майбутнього чоловіка там, у минулому, вона зустріла таким: *… з аудиторії виходив юнак в окулярах. У нього була охайна стрижка, брюки з бездоганними «стрілками» і* ***біла*** *сорочка* (Якби). Його подругу, яка була поряд з ним від часів студентства, Ніка побачила такою: *Томочка стояла з напіввідкритим ротиком, з якого мило поблискували її* ***білі*** *гострі зубки* (Якби).

У романі «ЛСД» кольоративи білого теж додають деталей до зовнішньої характеристики персонажів: *Обидві –* ***біляві****, дрібні, чубчики гладенько зачесані наліво …* (ЛСД); *Про Фелікса я одразу вирішив, що він був уламком унітаза. Це дуже йому личило –* ***білий*** *і блискучий на всі тридцять два зуби* (ЛСД); *Бачили б ви їх тоді – обоє* ***біленькі****, мов янголята* (ЛСД).

У тексті роману «Якби», на відміну від «ЛСД», зафіксовані кольоропозначення, які становлять собою складні слова-композити, що позначають різні відтінки білого: *продавчиня в* ***біло-сірому*** *халаті; світло, давало …* ***сліпучо-білий колір****; її обличчя не світилося такою бездоганною* ***біло-рожевою*** *порцеляною*.

Із фразеологізмів, конституентами яких є аналізований кольоратив, зустрічаємо лише один – *біла ворона*, що позначає осіб, які різко вирізняються із оточення: *Все життя, а воно було надто довгим, я відчував себе* ***білою*** *вороною* (Якби).

Сема білого міститься в окремих оказіональних словосполученнях, зафіксованих нами у романі «Якби». Метафоричні перенесення за ознакою кольору зближують туман із молоком: ***молочний*** *туман*; шум думок у голові із морською піною: *Спогади гойдали мене, як хвилі в морі, і лоскотали своїми* ***пінними*** *«баранцями»* (Якби).

Отже, можна сказати, що у використанні кольоропозначень із семою білого І. Роздобудько дотримується усталених традицій, додаючи лише кілька штрихів індивідуально-авторських метафоричних перенесень за ознакою кольору.

У художньому дискурсі Ірен Роздобудько **чорний** поліфункціональний. Він – елемент нічного пейзажу, засіб змалювання портретної характеристики, одягу, він – символ негативних емоцій та елемент страшних асоціацій.

Значущим і центральним для роману «Якби» є образ ***Людини в Чорному Капелюсі,*** якого головна героїня Ніка вважала причиною свого дитячого переляку і заїкання. Тому все, що пов'язувалося із цим образом, забарвлювалося в чорне через супровідний негатив емоцій – дикий страх. Однак фантастичні подорожі «в минуле» розбили складений у голові Ніки міф про те, що *Людина в Чорному Капелюсі* спричинила душевну травму на все життя. Виявилося зовсім інше джерело болю і трагедії – це був батько дівчинки і його подружня зрада. Тому і згаданий образ до кінця роману набуває інших конотацій: *На порозі над нею змахують крила* ***чорного*** *плаща, вона*

падає в них; ***Чорні крила*** *огортають її, здіймають високо в повітря* (Якби). Таким чином, метафоричний образ крил викликає в читача вже зовсім інші відчуття – захисту, піклування, турботи. Відбулася ніби душевна реабілітація *Людини в Чорному,* і це допомогло психологічно звільнитися від образи, страху, а в результаті – і того заїкання, що заважало упродовж життя.

У прозовій мові Ірен Роздобудько відзначаємо такі традиційні фразеологічні утворення, що образно позначають негативні емоції, вчинки: ***чорна*** *справа*, ***чорна*** *порожнеча*, ***чорна*** *невдячність*.

У пейзажних замальовках назви чорного кольору, сполучаючись із відповідними лексемами, реалізують значення «густий, непроглядний, таємничий»: *Він* (Місяць) *лежав на гладкій* ***чорній*** *поверхні, мов на воді …; Я …вискочила в* ***чорнильну*** *прохолоду охопленого ніччю подвір'я* (Якби); *Небо ще було* ***темним****. Але зірки блідли на очах, а* ***чорнота*** *під ними розповзалася, мов марля…* (ЛСД).

Традиційним є аналізований колір у зображенні одягу та його елементів. Це класичний стиль (стосується ліцею в однойменному романі), діловий костюм або святкове вбрання, наприклад: *Ми вже стояли зібрані – з інструментами, в* ***чорних*** *фраках …; Водій, а точніше, водійка, носата жінка, зодягнута в* ***чорну*** *форму …* (ЛСД); *Вона* (бабця) *була вся в* ***чорному*** *… А ще мене зворушив її старомодний* ***чорний*** *капелюшок, з-під якого виглядало охайне кільце закрученого* ***сивого*** *волосся* (Якби).

Серед одиниць мікрополя, що належать до елементів фольклорної поетики, відзначаємо постійні епітети *чорнявий і чорнокосий*, які у текстах реалізують свій позитивний оцінний потенціал: *У Ліл довге* ***чорне*** *волосся …; Ми дійсно чекаємо на друзів, – впевненіше додала* ***чорнява*** *дівчина; Майнула* ***чорнокоса*** *голова в ракурсі «зверху-донизу»* (ЛСД). Такі зовнішні риси, як *чорні очі, чорні вії, брови*, у прозі Ірен Роздобудько є ознаками вроди: *Погляд у неї гострий, вії* ***чорні-чорні*** *і пухнасті …* (ЛСД).

Уживаним у текстах творів є композит ***чорно-білий***, яким традиційно позначені давні фотографії, фільми. Вони несуть позитивну конотацію, адже це згустки пам'яті, нагадування про щось дороге, цінне: *Більшість знімків, звісно,* ***чорно-білі*** (Якби); *Через місяць щасливі батьки отримували пакунок з чотирма* ***чорно-білими*** *світлинами свого усміхненого чада і розсилали їх родичам* (Якби).

Як уже згадувалося, у ліцеї (в однойменному романі) існувала система покарань у вигляді символічних кольорових карток та завдань, що їм відповідали. Серед них була … *і найстрашніша –* ***чорна****… … «****Чорна*** *догана», тобто* ***чорний*** *квадратик картону – це вже вирок! І – карцер … «****Чорні****» … Ох… Просто сидять в карцері* (ЛСД).

У цілому відзначимо, що всі значення чорного, зафіксовані у СУМі, у текстах письменниці реалізовані. Є тут вказівка і на засмагле тіло (*… на* ***чорному*** *від засмаги тілі* (ЛСД)), і на брудні від роботи руки (*… майстер-самородок з* ***чорними*** *від роботи перстами …* (ЛСД)), і на представника темношкірого населення (*А переграти* ***чорних*** *– то треба бути в джазі напівбогом*! (ЛСД)).

У романі «Якби» є згадка і про реквізит сталінської тоталітарної доби – «***чорний воронок***» (так називалися авто, в яких возили політичних в'язнів): *Знаєте, я часто ставлю перед собою запитання: чи хотіла б опинитися в тому часі, коли за моїми батьками приїхав «****чорний воронок****».*

У межах мікрополя з домінантою **синій** відзначаємо розмаїття відтінків: *блакитний, бірюзовий, аквамариновий, небесно-блакитний, світло-блакитний, ніжно-блакитний, фіолетово-синій, синій-синій, яскраво-синій, синюшний.* За нашими спостереженнями, кольоративи зазначеного поля вживаються для характеристики різнорідних явищ дійсності (неба, сутінків, води, світла, зовнішності людини, предметів одягу, інтер'єру тощо).

Виразною портретною деталлю є характеристика кольору очей. Сині, блакитні очі – це позитивно конотована ознака, якою послуговується письменниця: *круглі* ***сині*** *очі; ці* ***світло-блакитні*** *очі*.

Однак, зображуючи зовнішність людини, синій часто набуває пейоративної конотації, змальовуючи обличчя людини, яка зловживає алкоголем (*На нас гнівно засопіла парочка* ***синюшного*** *вигляду…* (Якби)), варикозні судини (*Чи буде на кого опертися в останню мить, коли мої ноги перетворяться на суцільне плетиво* ***синіх*** *судин…* (ЛСД)), негатив емоцій щодо когось (*… височіла* ***синя*** *пика Карла Маркса...* (Якби)).

Частотним є використання авторкою аналізованих кольоропозначень для зображення елементів гардеробу, здебільшого з позитивною конотацією: *Побачила, як вона йде по дворі: струнка, в нових* ***блакитних*** *джинсах ... просто юна дівчина. Боттічеллієвська Весна…* (Якби); *Дивись: вранці ВОНА надягає* ***блакитну*** *сукню, і та здається ЇЙ недоречною, адже на вулиці йде дощ ...* (Якби).

Звичним і традиційним для синього є позначення вертикального і горизонтального простору. По вертикалі – небо, сутінки, нічні вогні: *... світло не зникало, воно йшло від землі і від* ***синього-синього*** *нічного неба…* (Якби); *... крізь круглі скляні отвори в даху проникало* ***фіолетово-синє*** *світло згасаючого неба* (ЛСД); *... кімнату вже огорнули* ***сині*** *сутінки* (Якби). По горизонталі – річки, озера, моря: ***Бірюзового*** *кольору вода була сповнена* ***золотавих*** *відблисків, що різали очі* (ЛСД).

Напевно, авторка дуже негативно ставиться до паління і курців, тому що, зображуючи їх, використовує лексичні засоби, що мають відчутний пейоративний відтінок: *Ніколи не знала, що вона палить! ... вона дивилася на мене трохи примруженими очима, і* ***синя*** *змійка виповзала з її вузьких вуст, мов у якоїсь міфічної горгони* (Якби); *Він ... закурив, розглядаючи мене крізь* ***сині*** *струмені ядучої «Прими»* (Якби).

Із відомих фразеологізмів з аналізованим кольоративом нами зафіксовано лише один – ***блакитна*** *кров,* що іронічно позначає представників аристократії: *У них що –* ***блакитна*** *кров?* (ЛСД).

Мікропіле **жовтого** кількісно багате й семантично розгалужене, оскільки до нього входять назви різноманітних відтінків: *жовтий, золотий, золотавий, золотистий, рудий, рудуватий, коричневий, теракотовий, прижовклий, медовий, кремовий, каштановий, сонячний, морквяний* та ін.

Об'єкти – носії жовтого кольору та його відтінків – у мовній картині світу Ірен Роздобудько досить різноманітні: 1) волосся, очі, шкіра людини; 2) світло, сонце, 3) осінь; 4) тварини; 5) предмети, продукти тощо.

У текстах письменниці відтінки жовтого насамперед асоціюються з кольором волосся: *волохаті «змії»* ***каштанового*** *кольору; ... довге* ***рудувате*** *волосся; ... коси* ***кольору старого гречаного меду.*** Рудий колір волосся можна віднести до відтінків жовтого досить умовно, як-от: *Рів –* ***руда, аж вогняна****, навіть дивитися боляче* (ЛСД). Тут порівнюваний колір вогню асоціюється швидше з червоною барвою, ніж із жовтою.

Лексеми *мед, медовий* стають семантично близькими епітетами до кольоратива *жовтий* не лише у змалюванні волосся, а у зображенні кольору очей, світла: *... трохи вайлуваті очі* ***медового*** *кольору; ... йде по залитому* ***медовим*** *світлом майдані.*

Сонячне світло в аналізованих романах набуває різних відтінків і метафоричних перенесень. Наприклад, уподібнюється до жовтка курячого яйця (*... будівлі, залиті гарячим* ***жовтком*** *сонця* (Якби)), або ж нагадує колір золота (*Стояла посеред двору, в колі* ***яскравого*** *світла, від якого довкола її голови утворився* ***золотистий*** *ореол* (Якби)).

Жовтий / золотий у художньому дискурсі письменниці, як і традиційно, асоціюється з осінніми барвами. Це, насамперед, колір листя: *... У майстерні сьогодні хазяйнує тітонька Осінь – вихлюпнула на дерев'яну підлогу повне відро* ***золотого моря*** *...* (ЛСД).

З дериватів жовтого впадає в очі дієприкметник ***прожовклий***, що позначає старі або давні речі. В його семантиці жовтий колір лише вгадується, первісно ті речі мали білий колір, що втратився від часу: *Рушник був* ***прожовклий****, темний від пилу на згинах ...* (ЛСД). А от колір шкіри старої людини авторка порівнює з кольором кори старого дерева: *… шия, схожа на* ***коричневий*** *стовбур старого дерева* (Якби).

Взагалі мислення Ірен Роздобудько схильне до порівнянь, причому іноді несподіваних. Авторське порівняння водної морської поверхні, забарвленої світлом сонця, що заходить, з апельсиновою шкіркою досить оригінальне: *… зблисне* ***золотими апельсиновими шкірками*** *море.*

Звичним для роману «ЛСД» є позначення кольорами карток-доган, що давалися ліцеїсткам за вчинені порушення. Серед інших кольорів був і жовтий: *... за погану поведінку –* ***жовті****; Володарки «****жовтих*** *доган» прибирають територію і вдень, і вночі.*

Із відомих стійких словосполучень чи фразеологізмів з аналізованим кольоративом нами зафіксована лише одне – *«**жовта**» газетка* (видання, яке друкує неперевірену інформацію, що викликає цікавість у читачів): *... мені довелося працювати в одній «**жовтій**» газетці ...* (Якби).

Навколо номінації **сірий** об'єднуються кольоративи *сіріти, посіріти; сірість, сіро-фіолетовий, сірий в яблуко* (про коней). Семантично близькими є номінації, пов'язані з лексемою *сивий* та її похідними (*посивіти, сивина*) і кольоративом *срібний* та його похідними (*сріблястий* та ін.).

Зазначимо, що в аналізованому нами прозовому мовленні Ірен Роздобудько приклади реалізації власне прямого значення кольоративів *сірий, сіріти* становлять майже половину зафіксованих позначень мікрополя. Найчастіше вони трапляються в замальовках зображуваного довкілля: *... бачу стару шафу, металеві «шишечки» на ліжку, витерті моїми пальцями до тьмяної **сірості*** (Якби); *... йду вулицею і дивлюсь, як під ногами, мов кіноплівка, тече стрічка **сірого** асфальту* (Якби).

Традиційним є зображення в цій палітрі передранішнього неба, туману: *Не помітила, як за вікном **посіріло*** (Якби). Письменниця, аби позбутися безбарвності, закладеної в саму семантику цього кольору, не економить на метафорах: *Я заснула лише під ранок, коли місячне сяйво перетворилось на **сірі рвані клапті*** (Якби).

У переносному значенні кольоратив *сірий* позначає стан людини внаслідок перенесених почуттів та емоцій. Вторинну семантику сірого передає оказіональне порівняння *ніби **притрушена попелом***, що означає «змарніла, бліда»: *... Томочка з'явилася на їхньому порозі бліда, схудла, ніби **притрушена попелом** ...* (Якби).

Серед назв аналізованого мікрополя у словесному просторі активно функціонують кольоратив *сивий* та його деривати. Їх семантика переважно позитивно конотована, що зумовлено фольклорною і поетичною традицією. Сиве волосся як портретна деталь характеризує не лише вік, а пов'язується з мудрістю, життєвим досвідом: *З дверей визирнув **сивий** дідуган у картатій сорочці і спортивних штанях* (ЛСД). Епітет *сивий* може передавати значення «давній», «старий», напр.: *Ніхто не знав, що криється за цими щільними, круглими, **сивими** від часу і солі стінами* (Якби). Колірне значення аналізованого слова зберігається в пейзажних замальовках, позначаючи туман, іній, паморозь, наприклад: *Сьогодні **теракотова** черепиця дахів була вкрита **сивиною** першої паморозі* (ЛСД).

Семантично і візуально близькою до кольоратива *сивий* є номінація *срібний* та її похідні (напр., *сріблястий*). У романі «Якби» названі кольоративи змальовують картину літнього дощу: ***Срібне** креслення дощу перетворилось на суцільне водяне полотно* (Якби). Використовує авторка названий кольоратив і на позначення іншої водної стихії – ріки: *… розстелилися **зелені** луки зі **сріблястою** стрічкою ріки* (ЛСД).

У мовній картині світу І. Роздобудько свою нішу займає гама **зеленого** кольору із домінантою *зелений,* що утворюється такими номінаціями: *зелень, світло-зелений, темно-зелений, яскраво-зелений, зеленоокий, зелено-синій, зеленуватий.*

У народній культурі зелений колір співвідноситься з рослинністю, мінливістю, незрілістю, молодістю, з одного боку, і світом хтонічних істот, з іншого [2, с. 108]. Письменниця, насамперед, акцентує увагу на зеленому листі, траві: *... посеред новобудівель побачила **зелену** оазу свого дитинства* (Якби).

На відміну від традиційного уживання, де зелений колір очей позиціонується як «відьомський», демонічний, у творах Ірен Роздобудько він передає майоративну семантику: *Просто не можна було не обернутися, побачивши її завжди усміхнені **світло-зелені** очі* (ЛСД).

У прямому значенні з нейтральною оцінною семантикою означуваний кольоратив постає у контекстах, у яких позначає колір тканини (*… дядько в **зеленому** капелюсі...* (ЛСД); *На ній **яскраво-зелена** спідниця…* (Якби)); речі предметного світу, наприклад, автомобілі (*Біля під'їзду старий **зелений** «Запорожець» на трьох колесах…* (Якби)), предмети інтер'єру (*… **зелений** абажур лампи* (Якби)).

У романі «Якби», коли йдеться про 80-ті роки XX ст., згадується дитячо-молодіжна організація «Зелений патруль», представники якої займалися захистом і примноженням зелених насаджень: *… їм*

видали перше в житті важливе посвідчення із ***золотими*** *тисненими літерами на «корочці» «****Зелений*** *патруль».*

В аналізованому дискурсі двох романів не зафіксовані традиційні вторинні значення зеленого, проте засвідчені сучасні значення, серед яких – сленгова номінація «зелені» – доларові банкноти: *Але все одно, коли одружувався, довелося викласти чи не сімсот тисяч* ***зелених!*** (ЛСД).

З роману «ЛСД» читачам добре відома система покарань кольоровими картками і подальшими репресивними діями: *... за хиби у зовнішньому вигляді –* ***зелені****; А «****зелених****» позбавляють всіх благ у виборі одягу чи косметики ….*

Таким чином, можна стверджувати, що назви зеленого та його відтінків використані письменницею найменшою мірою, причому переважно у прямих традиційних значеннях, хоча й зафіксовано кілька сучасних.

Проаналізувавши кольоронайменування, узагальнимо: Ірен Роздобудько майстерно використовує усю кольорову гаму – від ахроматичних кольорів до всіх відтінків спектру. При цьому вміло поєднує традиційне слововживання, заглиблене в національне та загальнолюдське світобачення, та індивідуально-авторське, підказане особистими смаками та уподобаннями.

Наступні дослідження можуть бути спрямовані на виявлення специфіки барвокористування письменниці в інших творах, що доповнить характеристику її ідіостилю.

Перелік умовних скорочень

ЛСД Роздобудько І. ЛСД. Ліцей слухняних дружин [Електронний ресурс] / Ірен Роздобутько. – Режим доступу: http:// libruk.in.ua/templates/protostar/html/reader/reader.php?lcei_sluhnyanih_druchin

Якби Роздобудько І. Якби [Електронний ресурс] / Ірен Роздобутько. – Режим доступу: http://libruk.in.ua/ templates/protostar/html/ reader/reader.php?yakbi

Список використаної літератури

1. Губарева Г. А. Семантика та стилістичні функції кольоративів у поетичній мові Ліни Костенко: дис. … канд. філол. наук: 10.02.01 – українська мова / Г. А. Губарева. – Х., 2002. – 174 с.

2. Дзівак О. М. Лексика на позначення кольорів у сучасній літературній мові: дис. ... канд. філол. наук / О. М. Дзівак. – К., 1974. – 175 с.

3. Роздобудько Ірен Віталіївна [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://uk.wikipedia.org/wiki/Роздобудько_Ірен_Віталіївна.

Дуденко Е. В., Молодычук О. А. Цветонаименования в художественном дискурсе Ирэн Роздобудько

Аннотация

В статье проанализирован количественный и качественный состав лексико-семантического поля цвета в художественном дискурсе Ирен Роздобудько (на примере романов «Если бы» (2012) и «ЛСД. Лицей послушных жен» (2013)). Отмечено, что наиболее производительной, как и традиционно, есть палитра красного – белого – черного. Наименее употребительной является серо-зеленая гамма. Засвидетельствовано органичное сочетание традиционного и новаторского в использовании цветонаименований в художественном дискурсе писательницы.

Ключевые слова*: цветонаименования, колоративная лексика, лексико-семантическое поле цвета, художественный дискурс, Ирен Роздобудько.*

Dudenko O. V., Molodychuk O. A. The color names in literary discourse of Irene Rozdobudko

Summary

The article analyzes the quantitative and qualitative composition of lexical and semantic field of colors in the literary discourse of Iren Rozdobudko.

Observations on the functioning of color names different writers are quite productive, because they provide valuable results of research for a deep understanding the main features of semantics of color names in language as a whole and in the individual style of each one.

The research focused on novels «If» («Yakby») (2012) and «LSD. Lyceum of obedient wives» (2013)).

The subject of the research is the color names in the language of the writer.

Purpose of work is based on the finding out the features of color usage as a component of idiostyle of Irene Rozdobudko, based on semantic and stylistic analysis of relevant lexemes.

It was noted that is traditionally the most productive palette is red – white – black. The least used is gray-green palette. It was shown organic combination of traditional and innovative in the use of color names in literary discourse of the writer.

The further research could be focused on the identifying the specifics of color usage of writer in other works that will complement her characteristic of her individual style.

Key words: *color name, colouristic lexis, lexico-semantic field of colors, literary discourse, Irene Rozdobudko.*

УДК 811.161.2'373

Жила Т. І.,
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри української мови та методики її навчання
Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини

ФУНКЦІОНУВАННЯ ЛЕКСЕМ НА ПОЗНАЧЕННЯ ОДИНИЦЬ СУЧАСНОГО АДМІНІСТРАТИВНО-ТЕРИТОРІАЛЬНОГО ПОДІЛУ В УКРАЇНІ

У статті розглянуто особливості функціонування лексем 'область' та 'район', що входять в систему найменувань адміністративно-територіальних одиниць сучасної України. Простежено семантику та стилістичне використання цих лексем.

Ключові слова*: адміністративно-територіальна одиниця, семантична структура, лексико-семантичне освоєння, офіційна назва.*

У сучасній Українській державі існує поділ на області й райони. Для номінації вищої ланки поділу – області – вживається лексема слов'янського походження *область*, яка з часу фіксації у писемних пам'ятках позначала територію, володіння. У 30-х роках XX ст. назва *область* набула спеціального значення і функціонує в офіційній сфері. Ланку нижчого поділу позначають запозиченим словом *район*. Воно відзначається високим ступенем лексико-семантичного освоєння, іменник *район* розширив свою семантичну структуру та функціонує в усіх стилях мови.

За даними етимологічного словника, слово *область* старослов'янського походження і відоме багатьом слов'янським мовам (Фасмер, III, с. 102). Лінгвісти наголошують на етимологічній спорідненості лексем *область* і *власть* [2, с. 98; 3, с. 40]. А. С. Львов аналізує особливості функціонування цих слів у пам'ятках старослов'янської писемності [5, с. 69–71]. Історію розвитку семантики іменника *область* простежила О. С. Копорська. Вона відзначила, що апелятив *область* уживався в давньоруський період зі значеннями «влада, панування», «військо, сила», «церковний і громадський поділ землі», «населення області». Зі значеннями «панування», «поділ землі» слово *область* уживалося й у XVIII ст., проте значення «влада» поступово починає занепадати [4, с. 53–54]. Лексема глибоко вкоренилося на українському мовному ґрунті.

Слово *область* з різними відтінками значення дуже часто трапляється в тексті Києво-Печерського патерика, де позначає як окреме князівство, так і невелику належну комусь територію, напр.: *Князю же гнѣвающюся и укоряющу Никона, и се един от отрокъ, вшед, поведаше, яко Антоніи и иже с ним от града сего отходять в иную* ***область****. Абіе же глагола ему жена его: послушай, господи, и не гнѣвайся. Яко тако же бысть и в странѣ нашей, отъѣхавшем нѣкоея ради вины чрьноризцем, и много зло сътворися ихъ ради въ земли тои: но блюди, господи, да не тако и въ* ***области*** *твоеи будет* (КПП, с. 34); *И тако пакы блаженый прииде въ манастырь свій, яко храбръ, силен, побѣдивъ злыя духы, пакоствующая в* ***области*** *святого. Яко да не въшедъ змій лукавый плѣнить кого от ученикъ его, тако бѣ оградил вся* ***области*** *манастырския* (КПП, с. 62); *Он же получив санъ, в тайнѣ бываеть отметъникъ Христа и его вѣры и дасть дерзъновеніе Жидам по всеи* ***области*** *Греческаго царства* (КПП, с. 108). У цій пам'ятці засвідчено, що лексеми *земля* та *область*